

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőséghez Jókai-utca 8. sz. küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

Előfizetési ár: egész évre 12 korona, félévre 6 korona.

Hirdetések jutányos áron közöltnak.

Egyes szám ára 30 fillér.

Az előfizetési és hirdetési pénzek

s a lap megrendelésére és szállítási költségeire vonatkozó összes megkeresések Karai Sándor tanárhoz (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.

A törvénytervezet.

VI.

(Egyháztagság.)

Az egyháztagság jogviszonya a legfontosabb jogviszonyok egyike a törvénykönyvben, az egyházjog személyi vonatkozásai, az élő, valószínűs egyházjog tartalma abban a jogintézményben nyer kifejezést. Az egyháztagság jogviszonyainak szabatos megállapításától annyi függ, mint egy épület helyes alapozásától; hiszen az egyháztagság valószínűs alap, melyen az egyház egész élete helyezkedik el. Az állami törvénykönyvek a legrészletesebben és legszabatosabban merítik ki az állampolgári jogviszonyt, úgy a jogok, mint a köteleességek oldaláról; mert valószínűs itt dől el úgy az egyének, mint a köznek életkérdése.

Sajátságos, hogy a törvénytervezet ennél a kérdésnél éppen nem igyekszik elhagyni azt a homályt, a melyet az 1881-iki és 1891—3-iki zsinatok rajta hagytak. Nem lenne pedig olyan nehéz ebbe a homályba világosságot vinni, csak a köteleességek fixirozásában is olyan határozottak és nyíltak lennének, mint a jogokéban.

Az egyháztag jogviszonya tágabb és szűkebb értelemben vehető. Tágabb értelemben véve az egyetemes hazai egyház, szűkebb értelemben véve az egyházközség keretében mozog. Mindkét területen illetik odavonatkozó specialis jogok és terhelik specialis köteleességek az egyént. A törvénytervezet 107. §-ában vannak felsorolva az egyháztag jogai és köteleességei. A jogok közül a *b)*, *c)*, *d)* pontok alattiak mint az egyetemes egyház tagjait illetik az egyént, mert egyházközségi illetőségre való tekintet nélkül igénybe vehetők azok a jogok, csak az *a)* pont alatti „választói” és „választhatósági” jog az, a mi meghatározott illetőséghez van kötve. A kö-

teleességek közül az *a)*, *b)*, *c)*, *e)*, *f)* pont alatti köteleességek az egyént, mint az egyetemes egyház tagját terhelik, a *d)* pont alatti közteherviselés köteleessége megoszlik az egyetemes egyházi és községi keretek között. a *g)* pont alatti „nobile officium” pedig a községi illetőség területére szorúl.

Tagadhatatlan tehát, hogy a törvénytervezet legalább egyes vonatkozásokban elismeri az egyetemes egyháztagság lételet, de világosan nem fejezi ki.

A 104. §, mely az egyháztagság végtelenül zárt, fogyatékos és pongyola definitióját adja, így szól: „A magyar korona országainak és tartományainak minden ev. ref. vallású lakosa és állampolgára annak az egyházközségnek rendes tagja, a mely polgári lakóhelyén alakult. Ha pedig abban a polgári községben nincs ev. ref. egyházközség szervezve, annak az egyházközségnek tagja, a melyhez lakóhelyét az egyházmegyei hatóság beosztja.”

Ime a törvénytervezet ismer „a magyar korona országainak és tartományainak ev. ref. ker. vallású lakosait és állampolgárait”, de a „magyarországi evangéliom szerint reformált (ev. ref.) keresztyén egyház” (1. §.) tagját kifejezetten nem ismer. Pedig, ha országos egység van, lenni kell ehez az egységhez való személyi tartozásnak, országos vagy egyetemes egyháztagságnak is, de lenni kell az egyetemes kötelezettség és jogosultság szempontjából is. Az ev. ref. egyház 1791. óta közjogi korporatio, közjogi egység és mint ilyen jó tekintetbe úgy az állami, mint az interconfessionalis viszonyok között, míg addig az elismerés, a jogi tekintetbe vevés csak az egyénre vonatkozott. Nagyon hibás érzékre mutat tehát, ha az egyén nem hozatik viszonyba a közjogi egészszel, nem mint annak személyi alkotó eleme nyer helyet a tör-

vénykönyvben, hanem csak, mint olyan lakos és állampolgár, a ki ev. ref. ker. vallású.

A szövegben felesleges a „A magyar korona országainak és tartományainak” hosszas kifejezés, sokkal helyesebb a most érvényben levő törvénykönyv jelzése: „Magyarországnak”; ennek a szónak területi és közjogi tartalma az állampolgárban tisztázva van s ha valaki még az egyházi törvényben is megakarja találni ennek a kérdésnek a studiumát, megtalálhatja az 1. §-ban. Szerintem itt is felesleges, még inkább az, ha ismétlésként jö elő.

„Lakos és állampolgár.” Szeretnénk tudni, hogy mi az értelme e két szó együttes használatának. Az-é, hogy a Magyarországon élő ev. ref. vallású egyének két kategóriába oszthatnak: vannak „lakosok” és vannak „állampolgárok” és ezek egyházközségi illetőségbe oszthatnak? Az igaz, hogy Magyarországon van olyan lakos, a ki nem állampolgár és olyan állampolgár, a ki nem lakos, de ám a törvénytervezet ezt az utóbbi kategóriát kizárja, mert a lakóhelyet az állampolgárnál is megkívánja kifejezetten, szószerint. Állapítsuk meg, hogy a „lakos” szónak magyar közigazgatási jogi jelentménye micsoda? Nézzük végig az egyén és terület közti kapcsolat különböző közigazgatási fokozatát. Első és leglazább a tartózkodási jog, második a lakhatási jog, harmadik a telepedési jog, negyedik az állampolgársági jog (honosság), ötödik a községi illetőség. Egyházzogi értelme és tartalma nem lévén sem a lakos, sem az állampolgár szónak, kénytelenek vagyunk feltenni, hogy a törvénytervezet szövegezői a két szónak magyar közigazgatási jogi értelmet és tartalmat tulajdonítanak. Ebben a jogi szférában pedig a lakhatási jog (a mi a „lakos” szó activ jogi tartalma) az egyénnek az a joga, hogy ha állampolgár, akkor bizonyos előfeltételek megléte mellett bármely községben lakhatik, ha pedig nem állampolgár, akkor a kötelező bejelentés és annak elfogadása után. Az állampolgárság és községi illetőség olyanféle correlatív jogi fogalmak, mert községi illetőséget csak állampolgár nyerhet, viszont minden állampolgárnak községi illetőségbe kell tartozni, mégis előbbi fok az állampolgárság, mert az időrendben a községi illetőséget meg kell előznie. Az állampolgárság jogi tartalma mind az a jog és igény, a mit az állam a maga polgárainak biztosíthat, vagyis a jogosultság teljessége. Menjünk tovább: a lakosnak lakóhelyének feltétlenül kell lenni, mert lakossá ez teszi, az állampolgárnak csak községileg kell illetékesnek lenni, a mi a lakóhely birását egyáltalában nem involválja, mert hiszen számtalan állampolgár van, a ki nem ott illetékes, a hol lakóhelye van, sőt nem

is az országban lakik. A törvénytervezet nem ilyen állampolgárookra gondol, mert az egyházközségi illetőséget úgy a lakosokra, mint állampolgárookra vonatkozva a lakóhelyhez köti, tehát olyan állampolgárt, a ki nem lakos, nem akar ismerni és pedig helyesen. Ámde akkor micsoda értelme van a lakos és állampolgár szavak egymás melletti használatának? Semmi. Az egyháznak nem lehet érdeke kizárni tagjai sorából azokat, a kik honosságukat meg nem szerezték, ámde, ha az érdemnek tünt fel a szövegezők előtt, akkor a „lakos” szót el kellett volna hagyniok és az „állampolgár” szó egyedüli használatával célt értek volna, hozzá tévén még a lakóhelyfoglalás megszorító feltételét.

Az a legvalószínűbb, hogy a szövegezők valamint máshol sem nagyon skrupulizáltak a jogi terminusok megválasztásában, itt is éppen úgy jártak el. Az 1881-iki és 1891-3-iki törvényekben ott találták a „lakos és honpolgár” kifejezést, ezt átal vették, mindössze annyi változtatást tettek rajta valószínűleg e lap 1902. évi 33. számának hatása alatt, hogy a „honpolgár” szót a loyális állampolgárral helyettesítették. Mivel tehát nemcsak állampolgárokat, hanem lakosokat is fel akar venni a törvénytervezet az egyháztagság kötelekébe és mivel az állampolgártól megkívánja, hogy az ország területén lakóhelye legyen, nem kell a két szót egymás mellett paralell használni, hanem egyúttal az egytetemes egyháztagság is kifejezésre jusson, ilyenformán szövegezni: „Minden református vallású egyén, a ki Magyarország területén lakóhelyet foglal (vagy lakóhelylyel bír), a magyarországi evangéliom szerint reformált (ev. ref.) keresztyén egyház tagja és abban az egyházközségben illetékes, a melyhez lakóhelye tartozik (vagy melynek területén lakóhelye fekszik).” Ennek a paragrafusnak 2. része teljes rövidegességgel és világossággal kifejezi azt, a mit a tervezet szövege felesleges szószaporítással a 104. §. négy utolsó sorában irogat körül.

A 106. §-ban az egyháztagság megnyerésének egyik módjául a hat héli otllakás is be van cikkelyezve. Ámde ez a jelentkezési kényszer kimondása mellett teljesen felesleges. Mindenki jelentkezni tartozik a helyváltoztatáskor úgy elhagyott, mint új egyházának lelkésze előtt; az új egyház lelkésze előtti jelentkezéssel az egyháztagsági hely változtatása perfektuáltatik, bizonyos idei lakás kikötése, mint hallgatóságos egyháztagsági feltétel, nemcsak hogy felesleges, hanem egyenesen ellenkezik is azzal a szemponttal, mely a jelentkezési kényszer behozatalát motiválja. Az elhagyott egyházközség terheinek viselését sem az új egyház terheiben

való részvétel igazolásának elmulasztásához, hanem az új lakóhelyen való jelentkezés elmulasztásához kellett volna kötni mint sanctiot. Jelentkezési kényszer mellett az intern egyházi népforgalom lefolyása a következő: az egyháztag lakóhelyének változtatásakor elköltözését régi egyháza lelkészénél jelenti, a ki az új lakóhelyfoglalásra megjelölt hely egyházi hatóságát értesíti, átköltözés után az egyháztag új egyháza lelkészénél jelentkezik, a ki intézkedik a felvétel iránt s erről az elhagyott egyház hatóságát értesíti, mire itt az illető az egyháztagok sorából töröltetik.

Dr. Baltasár Desső
lelkész.

Egyházunk és az állami iskolák.

I.

Hogy minden iskolánk átadásával egy erősségünket adtunk fel. közegyházi tudatunból egy szikla darabot törtünk le és helyökbe a hamis felvilágosodottság, a vallási és egyházi liberálizmus színházi csillogó köpenyével takart vallástalanság, egyháziatlanság, sőt egyházgyűlölet ingó alkotmányát tettük, — ez igazságot a nagy Révész Imre dönthetetlen erejű, ide vágó és az ő „Figyelmező”-jében közölt tanulmánya óta 3 évtized alatt több kevesebb erővel annyit tárgyaltuk, hogy azt a szomorú tény. melyszerint ez ma éppen olyan kevésbé van betevődve a protestáns közvéleménybe, mint az 1868: 38. t.-c. idején, a mikor a mély bölcsességű, de e téren mégis tévedett Eötvös miniszter hatására vezető protestáns körök is dicsőhimnuszokat zengedeztek a szabadelvűségnek és e zengedezések közben követelték iskoláink államosítását, — ezt a tény, mondom, csak azzal az általános emberi gyarlósággal vagyunk képesek magyarázni, melynél fogva sokkal önfőbb az embereknek tulnyomó része, mintsem hogy saját gondolatát, még inkább egy tetszetős jelszóval keltett és minden bírálat nélkül magáévá tett hiedelmet, hirdetett tételt a legsúlyosabb érvekre is feladjon, avagy ilyeneket csak meg is hallgasson; na még magyarázatot ad az a másik szomorú igazság is, hogy nálunk Magyarországon komoly dolgokat, annyival inkább egyházi, vallásos tárgyú írásokat a közönség 99%-a olvasni nem szokott, — nem még egyházi emberek sem, magunk írjuk, magunk olvassuk, egyházi gyűléseinken pedig, az életbevágó ügyek, kérdésekben is határoznak olyanok, kiknek az ügy lényegéről, a kérdés állásáról nemcsak alapos tudásuk, de még csak sejtelmük sincs.

Minthogy ezen ok miatt én ugyis csak a levegőget szabdalnám, ámbár a kített címből azt lehetne várni: nem tárgyalom a kérdést egész terjedelmében; nem azt hogy általában milyen hatással van egyházunkra, vagy a vallásosságra az iskolák államosítása; csak egy részletet szándékozom ez uttal megvilágítani a széles kiterjedésű kérdésből; és pedig nem elvont fejtegetések, hanem gyakorlati dolgok, események, tények felhozatala által.

A mennyiben az itt felvetendő kérdésnek már,

a két protestáns egyházat közösen érdeklő ügyek tárgyalására kiküldött bizottságban tárgyalatnia, sőt eldöntenie kellett volna, hogy mint szükséglet a követelt államegélyek közé ez is felvetetett volna, ennyiben e kérdés felvetésével elkéstem.

De a mennyiben még zsinat előtt vagyunk; és ezen kérdésre törvényt a zsinat alkothat. sőt a mennyiben a mi szegény helyzetünkben egyházunk sok nagy fontosságú dolgaiban csak akkor fogunk, foghatunk a kérdés hivatalos tanulmányozásához, a mikor sok felfeltörő keserűség az állapotot türethetlenné teszi, — ennyiben nem késett e felszólalás: sőt szerencsésnek érezhetem magamat, ha a legszűkebb körben, a legesekélyebb kedélyhullámzást is lesz képes támasztani e korai fecskemadár szárnyesapkodása.

Azt hiszem: ellenmondás és bármely érzékenység megsértése nélkül mondhatom, hogy a lelkipásztor munkáját az iskola teszi sikeressé; csak a hol ez megveti az alapot, a lelkipásztor ott építhet sikeresen; ellenben e nélkül küzdelme Sysiphus munkája. Hiszen törvényünk (131. §.) még erősebben a dolog természetére szerint a lelkészek munkatársaiul rendeli a tanítókat; együtt, egyforma mértékben vannak elhíva a legszentebb, legszebb munkára a népnevelésre, a nép anyagi, szellemi és erkölcsi boldogságának munkálására. És az ezen magasztos feladatot érző lelkész csak meghatottságtól boldogan olvashat olyan kiváló tanítókról, a melyenek csak a tisztántuli kerületben mind nagyobb számmal lesznek; arról a lelkes buzgó munkáról, a mit e tiszteletre méltó férfiak a lelkészekkel együtt, sőt néhol azok nélkül is, ott az Alföld nagy egyházaiban az iskolán kívül is téli estéken felolvasások tartásával, olvasóköri vezetésével, társadalmi érintkezésekben, végeznek, együtt élve a néppel, belemerülve annak életébe. Ellenben a legmélyebb fájdalommal és aggodalommal nézhetjük azokat az áldatlan, elesüggasztó állapotokat, melyek vannak azon községekben, hol csak állami iskolák vannak. Ugyanis ezeknek tanítói, — megengedem: nem ok nélkül, hanem visszahatásul a lelkészeknek a felekezeti tanítókkal szemben itt-ott tanúsított, meg nem engedhető bánásmódjára, — de most már ok nélkül is, született ellenségei gyanánt tekintik magokat az egyháznak és ebben mindenekelőtt a lelkészeknek, aztán többnyire összefogva a községi jegyzőkkel alattomos és nyílt de mindig a legádázabb gyűlölettel és gyűlöletes munkával törnek a lelkész ellen, természetesen mennél magasabban áll az felelők, annál inkább nehezítik meg, vagy éppen teszik semmivé annak areverejtékes munkáját, mint az evangéliomi gazdának a tiszta buzavetését ellenségei a konkoly hintéssel.* Nem egyedül állok e tapasztalattal, nagyon kevés lelkész van, a ki ezeket át nem szenvedné. Mert hát főleg az állami képzők növendékei nemcsak felekezeti tanító társaikat nézik le sárga cipős magasságukból, mint a kikhez képest ők egyenként egy egy tudományos akadémia, holott a valóságban a mi tanítóink az ő képzettségükkel magasan meghaladják amazokat, hanem hallotunk olyan nyilatkozatot: „Mi állami tanítók ma többek vagyunk a társadalomban a papoknál.“**

* Állíthatjuk, hogy kiválóképpen a lelkésztől függ, hogy ilyen panasz ne merüljön fel.

** A lelkész egyéni súlya, értéke ellensúlyozhatja az ilyen nagyzó beszédet, a mit különben kár meg is hallani. H. szerk.

E gondolkozásnak és fentebbi mondásaimnak a megvilágítására csak a nyilvánosság elé került néhány esetet hozok elő.

Egy tanítói értekezleten (Kolozm. gyalui kör) néhány évvel ezelőtt a leghevesebben, kiméretlenül megtámadták a lelkészeket és kimondották, hogy a miniszteriumhoz irnak fel azoknak megrendszabályoztatása végett.

Maros-Torda megyében ha jó emlékszem: Görgeyüvegesürön tetteleg bántalmazta az öreg lelkészt a tanító. Ugyanazon megyében egy másik helyen nem engedték be a lelkészt az állami iskolába vallástanátra, és mikor ez magán házában tanított, a tanfelügyelő útján bevádolták az igazgató-tanács előtt.

Erdélynek ez időszereint egyik legkiválóbb papját talán egyetlen bölcész-lelkészt, Horváth István bükösi papot (Hunyad vagy Küküllő m?) az állami iskolai igazgatótanító áskálódásaira megfosztották a gondnoksági elnökségtől, hogy helyette oláhembert nevezzenek ki és be vigyék az állami iskolába az oláh nyelvű tanítást.

Engemet egy reformáció ünnepi beszédemért a kántortanító besugására mint lázítót jelentettek fel a tanfelügyelő útján az igazgató tanácsnak. Ezen esetek annak idején az Erdélyi Protestáns Lapban közölve voltak, vagy hivatalos eljárás alá vétettek.

Am a ki ismeri társadalmi életünket, az sejteni fogja, hogy a hol ilyenek vetődnek a felszínre, mi forronghatott a mélyben... Bizony egyházunkra nagyon ellenséges dolgok.

De hát ott van legalább a kántor, ez segíti a lelkészt munkájában!... Tulajdonképpen erről akarok kérdést tenni a nyilvánosság előtt, illetőleg törvényhozásunknak.

A köztudat bizonynyal hiszem e tekintetben az, hogy az az állami tanítókántor is, *kántora* az egyháznak. — Csakhogy ez tévedés. — onnan, hogy a hivatalosak, a kik nagyon messze élnek az ilyenektől, ezeket nem látják, nem ismerik, a kik benne vagyunk pedig, különböző tekintetek miatt hallgatunk, magunkba folytva a keserűséget és kínosan tépelődve egyházunk jövője felett. Mert a valóság az, hogy az az állami tanítókántor *sem jogilag, sem tényleg* nem kántora az egyháznak. Hogy jogilag nem, azt megbizonyítja előttünk egy tekintet az ő kinevezési okmányukba, mely a minisztertől minden esetben ugy hangzik, hogy „N. N. felhatalmaztatik az u. . . i egyházközségtől külön nyerendő X összegért azon egyházban a *kántori teendőknél a tanítási órákon kívül végzésére*. Hogy ez a hivatalellátás, mely nagyon természetesen nem az illető egyház választása által lesz, nem egyéb, mint magán ügylet, magánjogi szerződés; hogy az ilyen kántor éppen az, a mi valamely tanintézetnél egy bejáró óraadó, a ki soha nem tekintheti magát azon intézet tagjának, — ez nem tűnt fel egyházunk vezetőinek még eddig; nem az sem, hogy az életben mennyi zavarnak kellemetlenségnek lesz ez okozójává. — Lesz, mert ezen urakat magokat is a gyakorlat vezeti rá arra a tudatra, hogy ők tényleg sem kántorai az egyháznak. Nevezetesen ők a tanítási órák idején templomba, de semminemű egyházi cselekmény végzésére nem mennek. Már most — a mit hova tovább mindig többen óhajtunk, mindég erősebben sürgetnek, — ha minden egyházban minden nap akarnánk isteniszteletet tartani, mit tennénk, holott az ilyen kántorok a hatszori

nagyheti isteniszteletektől is megtagadják szolgálatukat, ha az tanítási órára esik. Már pedig a hat közül három adventi, böjti, pünköszt nagy hét, sőt karácsonnak is több napján tanítás van. A melyik nem akar nem jön, tehát a pap énekelhet maga.

Továbbá isteniszteleteken az éneklést, orgonázást végezheti és végzi saját tetszése szerint, a gyülekezet igényeit, szokásait, a liturgika és jó izlés, meg a vallásos áhitat kívánalmait figyelembe csak annyira veszi, a mennyire saját kényelme és akarata indítja, szólni, figyelmeztetni őt joga senkinek nincs, ezt senkitől el nem fogad, nem is próbáljuk meg, miután joghatóságunk a fenytékre nincs.

Törvényeink 107. §-a elrendeli, hogy a kántorok az egyházból távozásukat a lelkésznek bejelentésük. Ez az ilyen jellegű kántorokra nem tartozik. Ők ha úgy tetszik, vasárnap is elmennek, az egyház és lelkész köszönje meg, ha p o egy iskolaszolgát rendel maga helyett kántornak, minden értesítés kizárásával.

Éneket ezen kántorok az iskolákban nem tanítanak. Már most vallást ugyan a lelkészek tanítanak az államtól nyert szegyenletes díjért (p o. én heti 11 órán 400 gyermeket 7 osztályban 150 frtért); törvényeink 126. és 129. §-a szerint csak a konfirmáltakat és ismétlő iskolásokat, az erdélyi kerület igazgató tanácsának rendelete szerint pedig itt mindenfajta iskolában *kötelesek* vagyunk heti 6 órában *ingyen* is tanítani (!!) De vajjon kormányzó és törvényhozó hatóságaink kifogják-e még és joggal (!!) mondani, hogy a lelkészek egyházi énektanításra is köteleztettek! ? Mert talán ez már kissé súlyos büntetés lenne hanyag életéért az utódokon! ? Meg aztán akkor talán a lelkész a valóságban inkább lenne tanító, mint a nyáj pásztora! ? Ugyde egyházi éneket mindenáron tanítani kell, mert én ma is állom azon állításon, hogy a magyar kálvinista ember olyan mértékben gyengül az ő kálvinista hitében, a milyen mértékben elhal templomunkban az általános éneklés. De ki tanít éneket az iskolákban, ha a tanítók, sőt még a kántor sem! ? En tanítok, de azt nem ismerném el, hogy kötelességből.

Az ugye tekintetbe sem jön, hogy mi lesz a vallásos egyházi étellel ott, a hol a lelkész esetleg hosszabb ideig beteg lesz, vagy mulhatatlanul mennie kell egy vasárnap egyházból, aztán az állami tanító kántor úr nem hajlandó prédikálni! ? Mert a valóság az, hogy a miket itt leírtam, nem elméletbeli eshetőségek, hanem itt és ott már gyakran megtörtént események.

A két protestáns egyház közös bizottsága által a kormányhoz beadott emlékiratban minden egyház számára, az iskolák államosítása esetére, önálló kántori állások szervezéséről is gondoskodni kellett volna. De ez évben összeülendő zsinatunknak erre nézve mulhatatlanul törvényt kellene alkotni.*

Kémer, 1904. ápril. 16.

Nagy István
lelkész.

* Hát bizony éppen a kémeri erős egyház, szerkesztőnk egykori egyháza, azt a külön kántori állást zsinati külön rendelkezés nélkül is felállíthatja.
H. szerk.

Az egységes liturgiáról.

Felolvasás a bihari egyh. lelkészi értekezetén.

Gondoljuk magunk elé a katolikus világ templomait. Az irek borongó országában úgy mint az olaszok napsugaras földjén; a császárok birodalmában, Austriában úgy mint a szabad republikában Francia országban; vagy a spanyoloknál úgy mint nálunk e város (Nagyvárad) püsnöki székegyházában: mindenütt ugyanaz a métótságteljes szertartás, ugyanazok a térdhajtások, ugyanazok a leborulások, a tömjénfüstölők ugyanolyan lóbálásai. És minden bizonynyal nem ok nélkül és nem haszon nélkül; mert azok az öltözetek, melyek századokon át mindig olyanok valának, azok a hangváltozatok, melyek századokon át ugyan úgy ismétlődtek; azok a soha nem változó mozdulatok, a mise megkövesedett gestusai: valami mély mystikus erővel hatnak.

És tekintsünk be azután nem a protestáns világ — csak édes magyar hazánk más más vidékein emelkedő református templomainkba: fön a Kárpátok lábainál, vagy alant az Alföld síkján, a Balaton kies partjain vagy Erdély életet lehellő völgyeiben a református isteniszteletben ilyen egyformaságot, a liturgiának ilyen nyomasztó egységét nem találjuk fel. A hány a templom: szint' annyi a szokás; a hány a liturgus: szint' annyi fele a liturgia. Templomaink szent boltozatjai alatt uralkodó elv: egyéni és lelkiismereti szabadság.

Ugy tetszik nékem mintha templomaink küszöbére kiállottak volna ma templomaink szolgálói, liturgusai, egymáshoz áttekingetvén egymást e szavakkal köszöntgetnék: „kivánunk egységes liturgiát.”

Ez a kívánság hangzik templomtól templomig, egyházmegyétől egyházmegyéig, egyházkerületől egyházkerületig. E kívánság visszhangja konventünk mult év decemberében hozott határozata, a melynek rendelkezése megmozgatja az egyház kerületeket, egyházmegyéket, a lelkipásztorok testületeit; felhívja minden reformátusok figyelmét az egységes liturgia kérdésére.

Ezzel akar foglalkozni értekezetünk is, s mikor e tisztes körben én szólok először a liturgia kérdéséről, teszem azt egyházmegyénk nagyérdemű esperesének egyenes felhívására.

I.

Az egységes liturgia megvalósításának sürgetése egy idős a magyar protestantizmussal. Hadd szóljak hát e sürgető követelés történetéről, melynek én három periódosát különböztetem meg.

Közvetlen a reformációt követő időben (1582.) fölhangzik a panasz Beythe István püspök ajakán: „a mi szegény atyánkfiai között kik egyképpen, és kik másképpen rendelték el a szolgálatok rendeit.” Talán ő az első, aki a különféleség megszüntetésén fáradozik; utmutatást próbál adni, miképpen kelljen a keresztyén gyülekezetben a keresztséget, az urvacsoráját, házások esketését kiszolgáltatni.¹

Alig egy emberöltő mulva még hangosabban panaszodik Bethlen Gábor udvari papja Melotai Nyilas István (1621.): „Valamennyi Gyülekezetben be mégy, majd mind annyi formát látz az megjedzet szolgáltnak rendibe.” Ő is azzal igyekezik segíteni

a bajon, hogy egy Agendát boesát közre Kolozsvárt 1621-ben. Agendája nagy tekintélyre tett szert, négy kiadást is megért, liturgiánknak a Tiszántul még ma is ez a fundamentoma, de az egységet meg nem teremthette.

A kiváló egyházi íróknak egész serege fáradozott a cél megvalósításán, de törekvésök kudarcot vall. Ekkor veszi kezébe az ügyet az 1646-iki szatmárnémeti zsinat, a mely III. végzésében rendeli: „mint-hogy a hit és vallás egységéhez nem kis mérvben szükséges a szertartások és ceremóniák egyezése is egyakarattal határozottat, hogy egy a szentírással és a régi kegyes gyakorlatával nem ellenkező közös liturgia készíttessék.”² Ennek a végzésnek folyamánya a Geleji gyűjteményében az LIV-ik kanon:³ „a lelkész abban az eredeti tisztaságban és egyszerűségben szolgáltatassa ki a sakramentumokat, a mint azok a Krisztustól rendeltettek és az apostoli férfiak-tól gyakoroltattak.” S hogy miként szolgáltatassák hát ki: a zsinat rendeletére meg is jelent 1653-ban a hivatalos liturgia Debrecenben. A tiszáninneri kerület meg 1658-ban adja ki a maga hivatalos liturgiáját: igaz ugyan, hogy csak az urvacsorájáról; akkor is erre lehetett a legnagyobb szükség.³ Egyiknek sem lehetett valami nagy hatása. A debreceni liturgia a mint jött úgy el is ment, el is veszett nyomtalanul. Ezzel lezáródik a liturgiát egyesítő törekvések első periodusa.

A liturgia ügye vissza kerül az egyesek kezébe. Irnak is nem egyet; nem a magok hasznáért: sem Zoványi György (1733) sem Kis Gergely (1755) sem Kármán József: hanem „a régen óhajtott egyenlőség behoztatásáért közhaszonra” a mint Kármán mondja 1787-ban kiadott Ecclesiai agendájában.

Hiába való fáradozások. A szatmárnémeti zsinattól a budai zsinatig (1646—1791) elmuló másfélszázad alatt csak a régi bajok uralkodnak. „A magyar reformátusok szomoruan kénytelenek azt tapasztalni, hogy ha színtén ők a magok hitbeli tudománya ikra nézve a helyéztiai vallástételt mindnyájan egyaránt bevették és követik is, de még is a vallásbeli külső rendtartások csaknem annyiféleképpen gyakoroltatnak, a mennyi gyülekezetek találtnak. Melynek kiváltképpen az az oka, hogy jól lehet a boldog reformációtól fogva sok . . . liturgiák készíttettek is, és ki is vannak nyomtatva: de azok közül csak egy is a mennyire tudhatjuk közönségesen minden magyar reformata ecclesiától be nem vétetett, a honnan Budán 1791 ben királyi kegyelmes engedelem mellett tartatott nemzeti reformata zsinat tett is némely rendelkezéseket az eránt, hogy egy ilyen közönséges és minden magyar reformata ekklesiaktól bevétendő liturgia készíttessen, mely osztán hasonló nemzeti zsinatban meg is erősíttessen.”⁴

Fájdalom, a budai zsinat megerősítést nem nyert soha; az egyházkerületeknek kell felkarolniok a liturgia elesett ügyét. A dunáninneri 1806-ban, a tiszáninneri 1815-ben, az erdélyi 1820-ban meg is állapítja a maga hivatalos liturgiáját.

Alig záródik le azonban az egységes liturgia követelésének a második korszaka, már észre kell venniök a reformátusoknak, hogy ott vannak a hol voltak. Sőt rosszabbodnak az állapotok. A lelkipászto

¹ Kiss Áron fordításában „Egyházi kánonok . . . stb.” 86 lap.

² Idézet m. 26. lap.

³ Liturgia Sacrae Coenae. 1658.

⁴ A sárospataki 1814-iki Liturgia Előbeszéde.

¹ Beythe István . . . „Könyvcske” MDLXXXII.

rokat éppen nem feszélyezik a hivatalos liturgiák mellett szabadon használják a nem hivatalosakat is, meg a saját izlésöknek képeire és hasonlatosságára teremtett liturgiákat is. A liturgia egységesítése érdekében újra kezdődik hát a küzdelem. Kiváló liturgusaink: Révész B. Fördös, Vadas és Nagy, Mitrovics egymásután bocsátják közre Agendáikat. De ők már nem ringatódnak abban a hitben, hogy munkájuk kiválósága megteremthetné az egységet. Ezt csak a jövőtől remélik. Így Révész Bálint, a ki azt írja: „messzebb látom most, mint azelőtt“ (1853: Agendája előszavában). Az erdélyi Agenda szerkesztői pedig előre bocsátják, hogy távol van tőlük a gondolat; „hogy a reformált lelkészek liturgiai szép szabadságát korlátozni akarják“ (1865). A liturgia egységesítése felé nagy lépést tesz az 1883-iki konvent, mikor elhatározza egy közös agenda készítését.¹ De a nehézségektől vissza retten, s 1887-ben szépen vissza vonul e szavakkal: „skontroban hagyatik“² Végre újból az utolsó forum, a zsinat elé kerül a liturgia ügye, de budapesti zsinatunk is megelégszik azzal, hogy a 87. §. d) pontjában kimondja hogy: „az istenítisztelet alakjának és rendjének lényeges vonásokban megállapítása“ az ő hatáskörébe tartozik. De ezzel nincs eldöntve az egységes liturgia, csak megvan állapítva, hogy ki a gazdája.

Es ennek a gazdának most már érdemlegesen foglalkoznia kell a liturgia kérdésével, 1900-ban egyházkerületünk³ sürgeti meg a konventet, hogy készítse elő a kérdést a zsinatra; 1903-ban pedig konventünk komolyan fölveszi e tárgyat és véleményadásra hívja széles Magyarország minden reformátusait.⁴

Ime ezek konventünk decemberi határozatainak történeti előzményei. Ezzel megkezdődik, ha Isten is úgy akarja, a kérdés megoldása is.

II.

Látjuk, hogy az egységes liturgia megvalósítását sürgető követelések mint ujulnak fel századról századra: légyen egységes liturgia és még sincs egységes liturgia! Lássuk most már azt, a mi okot szolgáltatott e követelésre, lássuk a liturgiát az ő különféleségében.

A protestantismus a róm. catholicismus merev egységesítésével szemben a szabadság elvét törekszik megvalósítani nem csak a tanban, de az istenítiszteleti cselekmények külső formájában is. Ezért mutat föl a liturgia, vagyis „a lelkész részéről a gyülekezet előtt s annak nevében végzendő istenítiszteletet meghatározott formája“⁵ különböző alakulatokat, árnyalatokat már a helvét reformáció ős földjén, Svájcban is. Azonban a két gyű-pontnak Zürichnek és Genfnek megfelelően két fő irány lesz az uralkodó a zwingli-i és a kálvini. A két irány közül ez utóbbi a hatalmasabb. A kálvini liturgia az, a mely hazája határain is túl hat. Eredetiségét azonban meg nem őrizhette. A hány nemzethez elhatott, annyi változáson kellett átmennie. A hányszor változott az idők szeleme, annyiszor megérezte azt is. Befolyást, hatást, alakító erőt gyakorolt reá az egyes országok egyes vidékeinek népi szokása jelleme hajlama stb.

Engedtetsek meg hát nékem, hogy párhuzamosan felmutassam a zürichi és genfi formákat is mikor a bihari egyházmegyénk egyházaiban meghonosult és elfogadott különféle liturgiai formákat akarom felmutatni, azokkal.

A) Szólok elsőben is a közistenítiszteletekről.

Kálvini ritus szerint a *rasárnapi és ünnepi* istenítisztelet megnyitása előtt egy hittanhallgató vagy egy tanító lépett a szószékbe, sok helyt csak az urasztala elé, s rövid előfóhász után felolvasta a tizparancsolatot és a biblia valamelyik fejezetét. A gyülekezet éneke után lelkész lépett elő, s a Kálvin által fogalmazott bűnvalló könyörgés elmondásával megkezdte a rendes istenítiszteletben a szolgálat-tételt. A bűnvallás után énekelt a gyülekezet; ének végeztével a lelkész fohászokodott, hogy Istennek igéjét tisztán hirdethesse; amire felolvasta a textust, elmondta predikációját. Utána imádkozott, beleszóve földi dolgainkra vonatkozó kéréseket is; majd jött az uri imádság; az apostoli hitforma; a nép éneke, a lelkész adakozásra hívó és áldást kérő szavai.

A zwinglii ritusból a bibliaolvasás kiesik. Különbség van ott is, hogy a bűnvalló könyörgés az utóima elejére jő, a tizparancsolat és az apostoli hitforma pedig az istenítisztelet végén a záró imához csatlakozik. Ezeket annyira nem tekintették az istenítisztelet lényeges alkatrészeinek, hogy a XVIII-ik században végkép elmaradnak.

Százados fejlődés után, rendelkezésemre álló adatok szerint,¹ következő a sorrend Genfben: rövid előfóhász, tizparancsolat, bibliaolvasás, éneklés, bűnvalló könyörgés, ének, predikáció előtti ima, textus, predikáció, ének, záró ima, uri ima, apostoli hitforma, adakozásra felhívó és áldó szavak Zürichben: harangozás után felmegy a lelkész a szószékbe s rövid előfóhász után, néha e nélkül, kihirdeti az éneket, felolvassa az éneklendő verseket. Éneklés alatt a szószékben ülve marad. Van lelkész, a ki a keresz-teő medence előtt hirdeti ki az éneket, s csak éneklés után megy a katedrába. Előimádság után jő a textus, predikáció, bűnvalló könyörgés, záróima, uri ima, hirdetések, ének és áldás.

Ezekkel szemben a bihari traktusban legáltalánosabb forma: harangozás alatt a gyülekező hitek énekelnek, harangzó végeztével az énekvezér vezetése mellett fennálló vagy kezdő ének, gyülekezeti közének, mely 2—3 versből áll, lelkész fölme-gy a katedrába s munkájának sorrendje: előfóhász, előima, uri ima, textus, predikáció, utóima, uri ima, hirdetések, áldás. Erre leszáll a szószékből s a gyülekezet kimenőre énekel.

Hangsúlyozom, hogy ez csak a legáltalánosabb forma! Vannak gyülekezetek, a hol a gyülekező és fennálló vagy kezdő ének között az iskolás gyermekek is énekelnek néhány verset,² és vannak gyülekezetek a hol a lelkész soha sem mondja az ős kálvini előfóhászt.³

A délutánt Genfben és Zürichben gyermekistenítiszteletek tartására, egyházmegyénkben — a dél-előtti formában, hirdetések nélkül — kátémagyará-

¹ 1883-iki 82-ik határozat.

² 187-iki 15-ik határozat.

³ 1900-iki 46-ik határozat.

⁴ 1903-iki 7-ik határozat.

⁵ Csiky Lajos: Egyházzsartartástan. 4. lap.

¹ Kirchenstatistik der reformirten Schweiz von Finsler. 185. Ha e sorrenden az ötvenes évek óta változtatás történt, sajnálom, hogy meg nem tudhattam. De tulajdonomban nincs más, újabb útbaigazító munka.

² Zsákán, Örvénden, N.-zántón, P.-Toldon, Vánc odon.

³ Ez tűnik ki H.-K.-Szaldobágy, Csatár, Nagykerék, Pósa-laka jelentéséből.

zásra fordítják. Talán egy hely van,¹ a hol kátémagyarázat után csak uri imát mond a lelkész, megint csak egy hely,² a hol éppen nincs ilyenkor istentisztelet.

A *hétköznapi istentiszteletek* — ugylátszik — másodrangú jelentőséggel bírnak. Miután a hajnali misék helyettesítésére hivattak létre Zürichben már reggel öt órakor tartották az elsőt, másodikat 8 vagy 9 órakor. Számuk ma már csak egyre, a szombat-esteli istentiszteletre redukálódott, központjuk az igehirdetés volt, a szombat esteli ma is éneklésből, imádkozásból, predikációból áll. Az imás hétköznapi istentisztelet Genfből származik, de azért Genfben is, ha csak egy templomban is, magyaráztak bibliát, ma predikálás is divik hétköznap egyszer.

Egyházmegyénkben — a hol van hétköznapi istentisztelet — a következő forma az uralkodó: fennálló vagy kezdő ének, gyülekezeti közének, könyörgés, uri ima, berekesztő imádság, ének. Gyülekezet nélkül nincs istentisztelet sehol, egyedül egy községünkben³ mennek a gyermekek penitencialis héten templomba, hogy néhány bűnbánati éneket énekeljenek.

Bibliamagyarázatok nálunk csak téli időszakban tarthatók, mivel népünk mezei munkával foglalkozik. A bibliamagyarázatos istentiszteletet négy jelentés írja le, a négy helyen három szokás uralkodik. Első forma:⁴ fennálló vagy kezdő ének, gyülekezeti ének, imádság, uri ima, textus, magyarázat, uri ima, áldás, ének. A másodikból⁵ textus előtt elmarad az uri ima. A harmadik⁶ formából is, csak hogy itt meg bezáró könyörgés jó a magyarázat után, s az uri ima marad végül.

b) A rendes istentisztelettel kapcsolatos a sacramentumok kiszolgáltatása. És az istentiszteleti eseményeknek talán ez a csoportja az, a melyről legtöbb szó esett az idők folyamán.

Keresztelést Genfben csak rendes istentisztelet alkalmával végezhet a lelkész. Zürichben is megvan e parancs, de szükség esetén, orvosi bizonyítványra, hogy a gyermek nem hozható fel a templomba, háznál is keresztelnek. A kereszteléshez tartozott Zürichben régen az is, hogy lelkész a gyermeket valami fehér ingecskével takarta le, s a ceremóniát e szavakkal végezte: „Isten engedje meg néked, hogy a mint most testileg fehér ruhába öltöztetted, úgy az ítélet napján tiszta, szeplőtelen lelkiismerettel jelenhess meg Isten előtt.”

Egyházmegyénkben a keresztelés felváltva történik háznál vagy templomban, formája: előfohász, szertartási beszéd a szereztetési igékkel, könyörgés, névadás és keresztelés, megáldás. Alig egy két hely az,⁷ a hol a névadás és keresztelés megelőzi a könyörgést

Az *urvacsorájának* kiszolgáltatása már sokkal változatosabb.

Ugy Genfben, mint Zürichben mindig a rendes istentisztelet után következett, már a mikor reá került a sor évenként 4-szer. Miután a bűnvalló könyörgés már a rendes istentisztelet keretében el-

hangzott, az ágendázás a szereztetési igék felolvasásából, alkalmi beszédből, rövid imádságból, majd osztás után hála imából állt.

Az osztás formája Zürichben a *communio sedentaria*, Genfben a *communio ambulatoria*.

Zürichi rend szerint a lelkész az urvacsora osztást bevezető ágendázást az urasztala, vagy asztallá átalakított keresztelő medence előtt végezte. A mint elvégezte, a vele együtt szolgáló lelkészeknek, akik ott az asztal körül állanak, kenyeret és bort ad s maga is urvacsorázik. Ezután a kenyeres tálat körülhordja a templomban, s mindenik padba benyújt annyi kenyeret, a mennyit az ott ülők számára szükségesnek vél, a kenyeret a közelebb ülők adják a távolabb ülőknek. Ezután jönnek a pohárosztók, s éppen ily módon nyújtják a poharakat.

Genfi rend szerint az urvacsorájában részesülni akarók az urasztala elé járúlnak, s míg tart az osztás: a lelkészek a részesülőkhöz egyes szentírásbeli mondásokat hallatnak, a szöszékből is szoktak bibliai helyeket felolvasni.

Magyar református egyházunk a *communio ambulatoria*-t fogadta be, de ennek három módja ismeretes egyházmegyénkben.

Legáltalánosabb a debreceni. Adakozásra felhívás után mindjárt ott a szöszékben elmondja lelkész a Révész-féle rövid kezdő beszédet: „Jól emlékezhetek . . .”, és a bűnvalló imádságot, felteszi a három kérdést. néhány áldó szó után leszáll a katedrálból. A gyülekezet énekel. Éneklés alatt lelkész felbontja az urasztalát. Asztal előtt felolvassa a szereztetési igéket, meg az alkalmi beszédet és az urvacsora előtti könyörgést. Felhívja a híveket, hogy járúljanak az urasztalához. Míg a jegyek osztása tart a gyülekezet énekel. Osztás után megemlíti a lelkész, hogy így éltek az urvacsorával az első keresztyének is, elmondja a hálaadó imát, az uri imát s a gyülekezetet megáldja, s ez éneklés közben oszlik szét. Ez a legáltalánosabb forma, de nem kivétel nélkül: Borsón nem mond a lelkész uri imát, Szalárdon az urvacsora előtti imát külön a kenyér és külön a bor feletti imádság helyettesíti, Furtán mikor a lelkész kommunikál, feláll az egész gyülekezet és rázendíti a XXVI. zsoltár 6-ik versét (Belső tisztaságban, És ártatlanságban, En kezeimet mosom, Tisztán téged dicsérlek, Áldozván felségednek, Oltárod körül forgolódom) Kismarján a nők tisztelik meg a lelkészt, mikor kommunikál.

Kevésbé elterjedt forma a nagyváradi. Az istentisztelet bevégeződése után lelkész az urasztalához megy és ott az urvacsora osztásra emlékeztető szokott szavak után mindenekelőtt a szereztetési igéket mondja el, rövid alkalmi beszédet tart, majd a bűnvalló imádság és három kérdés után az absolutio következik. Az urasztalához való járulásra felhívó szavak elhangozván: a gyülekezet éneklése közben a hívek az urasztala mellett megjelennek, előbb a férfiak, aztán a nők. Ha pedig már senki sem jelentkezik urvacsorázásra, lelkész az urasztalát rendbe hozván egy rövid és hálaadó imádságot mond, melyet az uriima és a megáldás zár be. Kimenőre 1—2 énekvers hangzik fel. Ez a szokás alig öt egyházban uralkodó.¹

Biharon a sorrend: „bevezető rövid ima, ágendai beszéd, bűnvallási kérdések, urvacsorai szerezte-

¹ Csatár.

² Vancsod.

³ Paptamási.

⁴ Berettyószentmárton.

⁵ Furta, Nagyvárad.

⁶ Pósalaka.

⁷ Bihar, Hegyközsáld. bágy, Mezötelegd.

¹ Bpüspöki, Csökmő, Fugyi, Várad.

tési igék elmondása után a kenyér és bor külön-külön megáldása, meghívás, osztás, agenda, ima, uri ima, áldás, éneklés."

Pósalakán: „Agendálás az urasztalánál, a kenyér és bor vétele előtt ima, a kenyér kiosztása, a bor vétele előtt ima, a bor vétele a gyülekezet által, azután veszi a lelkész a kenyeret és bort, mely alkalommal a gyülekezet feláll, s végre az urvasora osztása után ima, uri ima és záróima." Így írja le a lelkész szóról-szóra

A betegeknek — Kálvin rendelése szerint — csak a templomi urvasora osztás napján volt megengedve urvasorát vinni, ekkor is úgy, ha a beteg körül kicsiny gyülekezet alakult. De a rendelkezések később mellőztettek és ma nincs megengedve Genfben, hogy betegeknek urvasorát vigyenek. Ez a szabály Zürichben is.

Nálunk hordják a lelkészek a kenyeret és bort a betegeknek, amikor csak kívánják. Ez a Geleji kánon hatása. Kevés az a hely, ahol csak a kumunikáció rendes napjain vinne urvasorát beteghez. A kiosztás módja Nagyváradon következő: „Lelkész mindenek előtt meggyőződést szerez arról, hogy a beteg olyan állapotban van, hogy öntudatosan magához veheti az urvasora jegyeit: valamint a tekintetben is informáltatja magát, vajjon a beteg annak idején szabályszerűen elkészített és felhatalmazott-e az urvasorával való élésre. S miután a beteg környezetéhez kérdést intézett, hogy közülök a betegnek kívül kíván-e még más is élni az urvasorával. — elmondja az urvasora szerkesztését s ennek jelentőségét, s imádkozván: szokott módon kiszolgáltatja a kenyeret és bort. Végül még egy imádságot mond. Van eset arra is, hogy némely vallásosabb családnap egy pár énekvers is elhangzik." Körülbelül ez a forma másutt is, adatok nem érkezték erre vonatkozólag.

(Folyt. köv.)

Furtán, 1904. április 9.

Csernák Béla
ref. lelkész.

KÜLFÖLD.

A pittsburghi új magyar ref. templom felavatása.

Julius hó 3-án emlékezetes örömnepélyben volt osztályrészök a Pittsburghban és környékén lakó magyar protestánsoknak: e napon adták át hivatásának az új templomot s avatták fel a parochiát. A két épület 38,000 dollárba került s méltán illeti elismerés a pittsburghi és környéki hívó reformátusokat, hogy Amerika földjén, ahol az állam senkit sem kényszerít arra, hogy felekezethez tartozzék, a mi magyar ref. népünk önkéntes adakozás útján hatalmas emlékoszlopokat emel a magyar névnek s a református hitnek. Közről s távolról seregeltünk össze a nagy napra, hogy osztozzunk az ünneplő gyülekezetnek s a pittsburghi lelésznek Kalassay Sándornak örömeiben.

Az istenítészelet reggel 1/210-kor a Bates Streeten levő régi templomban vette kezdetét, melyet a gyülekezet 12 évvel ezelőtt épített, de mely már

évekkel ezelőtt szüknek bizonyult. Itt Nánássy Lajos chicagói lelkész tartott bucsuistenítészeletet. Az ó-templomtól hosszú szorban a Johnstown Avenuen levő új templomhoz vonult a közönség, soraiban 22 egylet volt látható zászlókkal, jelvényekkel, zenével amerikai szokás szerint. Dr. Souders superintendens mondott az új templom előtt imádságot angol nyelven, mire kinyitotta a templomot. Bent éneklés után Harsányi István toledói lelkész a bibliából olvasott, Csutoros Elek clevelandi lelkész imádságot, Virág István trentoni lelkész predikációt mondott 5 Mózes 27. r. 2—8. v. alapján. Dömény Zoltán sharoni lelkész keresztelt, Kozma József perth-amboyi és Koráchy M. István oillonvali lelkészek urvasorát osztottak. Kívül, a templomba be nem férő közönségnek Ludman Sándor loraini és Vajó Sándor woodbridgei lelkészek tartottak istenítészeletet. Az istenítészeletet a fairporti énekkar működése tette ünnepélyesebbé.

A délelőtti istenítészelet végeztével a parochiára vonult át a lelkészi kar és az egyházi előjáróság, hol Harsányi István toledói lelkész mondott imádságot és beszédet.

A délutáni istenítészelet 5 órakor kezdődött s ekkor Vajó Sándor imádkozott, Ludman Sándor predikált. Az istenítészeleteken befolyt kollektálás 610 dollárra rugott.

Este az ó-templom helyiségében közvacsora volt, hol 11 óráig volt együtt a társaság s a Hymnus éneklésével oszlott szét.

A pittsburghi magyar ref. templom a legdiszesebb amerikai magyar ref. templom. Otszáz ember fér meg benne, építése csinos. A templom felső részében emelkedett és korlátokkal elzárt helyen van a szószek, urasztala és egy másik emelkedett hely a bibliaolvasás céljára s diszes székek a lelkészek használatára.

A templom ablakai érdemelnek említést különösképpen, melyek színesek s a bibliából vett symbolumokat ábrázolnak. Az utcára néző 3 ablakon a Kálvin, Zwingli, Boeckay, Bethlen, Lorántffy Zsuzsanna arcképe, továbbá a magyar korona és címer s az amerikai Egyesült Államoknak jelvénye látható. Az ablakok egyeseknek és egyleteknek adományai.

A templom már fel van építve s most tartani fog benne szakadatlanul a lelkeknek benső építése. A mennyei Atya, ki a pittsburghiakat megsegítette a templomépítésben, adjon nekik erőt az igaz hitben, reménységben és szeretetben való épülésre is s áldja meg a békességet és szabadulást hirdető lelkipásztorok tevékenységét!

Nánássy Lajos.

KÜLÖNFÉLÉK.

— A szatmári ref. egyházmegye vesztesége. Rövid idő lefolyása alatt a szatmári egyházmegyét újabb érzékeny veszteség érte. Lengyel Sándor papi tanácsbíró elvesztése után csakhamar egy másik oszlopembere Korláthi Dienes Dezső világi tanácsbíró (nagybányai főszolgabíró) lobogott hamuvá az enyészet kezében hosszas szenvedései után — július hó utolsó napján — Szatmáron; Budapestről hazautaztában (hol magát orvosoltatni volt) veje Unger Géza törvényszéki bíró, s leánya, s szerető hitvese karjai

között. Benne tevékeny, erélyes, erős protestáns ér-
zületű, jó akaratú, egyházas szellemű férfiú szállott
sirba. Temetése aug. 2-án d. u. 4 órakor nagy rész-
vét mellett igen intelligens közönség jelenlétében
ment végbe Kölesében, (hol szép birtoka van) hova
Szatmárról leólmozott koporsóban elszállították. A
Szatmárról megérkezett gyászkiéret egyenesen a
temetőbe vonult ki, hol temérdek nép, s Kölese vi-
dékének fényes intelligentiája jelenlétében a család
kívánságára a nyitott sírnál rövid, de szívből fakadó
imát *Kósa Ede* kölesei lelkész mondott, kérve az Eg-
gyógyító balzsamát a fájó szívek sebeire. Utánna
Bortnyik György kölesei ágost. hitv. lelkész és ales-
peres mint az elhunyt barátja mondott rövid, az el-
hunyt érdemeit eesetelő s szép beszédet. Szatmár-
németiben pedig a gyászos háznál a koporsónál
Pótor Dániel szatmár-németi-i ref. lelkész imádkozott
s boesátotta el utolsó utjára a nemes hamvakat. Az
igazak emléke áldott! A sokáig szenvedett derék
férfiúnak legyen édes a nyugalom ott, hol többé
nem fáj már semmi. K. E.

— **Egyházkerületünk évi rendes államsegélye.**

Több felől érkezett tudakozódás folytán az érdekel-
teket az egyházkerületi pénztári hivatal ezen az uton
értesíti arról, hogy a rendes évi államsegély, mely a
korábbi években rendszerint már június, sőt néha
május havában megérkezett, mindeddig nem jött meg
az egyházkerületi pénztárhoz. Ennek oka az lehet,
hogy a vallás-és közoktatásügyi tárca költségvetését
csak a napokban tárgyalta le az országgyűlésen a
képviselők háza; a költségvetési törvény pedig még
nincs szentesítve erre az évre. Lehet, hogy — átes-
vén a javaslat a nehezebb helyen, — rövid idő alatt
megérkezik a segély, de az is meglehet, hogy a for-
mális szentesítés megtörténteig késni fog. Egyebet
nem tehetünk, mint azt, hogy türelemmel várunk.

— **Zsinati képviselők.** A dereceni egyházme-
gyében a következő eredménnyel ejtették meg a
zsinati kézviselők választását: rendes tagok, egyhá-
ziak: Dávidházy János esperes és Kiss Albert, világiak:
Fráter Barna és Szunyogh Szabolcs. Póttagok
egyháziak: Szele György és F. Varga Lajos, világiak:
Nagy Ferencz és Sinka Sándor.

— **„Veres Pálné Főleányiskola.”** A Budapes-
ten székelő Orsz. Nőképző Egyesület igazgatóvá-
lasztmányát közelebb tartott ülésében azon határozat
hozatalára vezette a tapasztalat és meggyőződés, hogy
a tanintézetben jelenleg fennálló tanfolyamokat —
érintetlenül hagyásával a gymnasiumnak, akként ala-
kítsa át, hogy abban a sz. főváros és az országos
irányadó társadalmi köreihez tartozó szülőknek leányai
találjanak oly intézetet, a mely őket egyfelől a mai
kor, de meg az országos törvény által is megkívánt
ismeretekben részesíti, sőt magasabb fokon a szokott-
nál bővebb tájékozást is nyújt a magyarirodalom
történetéből, az idegen nyelvek, a művészetek, régiség,
alkotmány — gazdaságtan s a szorosabb értelemben
vett gazdasszonykodás (főzés) körébe tartozó ismer-
etekből; de másrészt kiváló gondot fordít mint
eddigelé, úgy ezentul is a vallás-erkölcsi életnek, a
szívnek, jellemnek, az izlésnek fejlesztésére, általában
azon nemesebb értelemben vett műveltségnek elsá-
játítására, melytől nemzetünk, társadalmunk előkelő
művelt körei leányainak nemesebb irányba való
terelését remélhetjük. A választmány elfogadta, hogy
a mostani nyole osztályos tanfolyam nem nyit ke-
nyérkereseti pályára utat de viszont olyan tan- és

nevelőintézetet foglal magában, mely Veres Pálné
alapelveiből kiindulva, a művelt előkelő osztály sar-
jainak alkalmat nyújt a komolyabb értelemben vett
női műveltség fogalmával össze kapcsolt ismeretek
megszerzésére, a női szív nemesítésére, s a magyar
női jellem fejlesztésére. A felsőbb leányiskola I. osztá-
lya már ez év szeptemberében megnyílik s a jelentke-
zők felvételnek. A választmányok megragadta lelkét a
hazai nőnevelés reformálásának gondolata; hirdetőjévé
lett közelben és távolban, szóval és tollal ama gondo-
latnak, hogy a nőnevelés mezejére a tanítói és nevelői
hivatásnak magaslatán álló s e mellett a magyar
nemzeties szellemtől áthatott, a hazaszeretet tüzetől
lángoló keblű egyéneket kell állítani. A főlvételi
kérvények a: „Orsz. Nőképző Egyesület” igazgató
választmányához Budapestre, az Egyesület Zöldfa-
utcai iskolájába intézendők.

— **Értesítés.** Van szerencsém a legnagyobb tiszte-
lettel tudatni „A Pozsonyi Vértörvényszék áldozat-
tai 1674-ben” című munkám III-dik füzetének elő-
fizetőivel, hogy a könyv nyomtatása már megkez-
dődött s rövid időn kikerülend sajtó alól. Báró Ra-
dák Adám emlékének van ajánlva. Az előfizetők
nevei a könyv végén ki fognak nyomtatni. A kik
még megrendelni akarják e füzetet, sziveskedjenek
szándékukat velem mielőbb tudatni, hogy neveik ide-
jében be legyenek igtatva az előfizetők és megrende-
lők névjegyzékébe. Előfizetési ára e füzetnek 1 ko-
rona. — Ugyan e munka II-dik füzetéből is van még
készletben mintegy 200 példány, egynek ára 1 korona
60 fillér. A kik ezt is megszerezni óhajtják, kegyes-
kedjenek velem tudatni ebbeli szándékukat s azonnal
meg fogom küldeni. A II-dik füzet elárúsításában
Debrecenben Liptay József asztalos mester ur buz-
gólkodik s siker koronázza fáradozását. — Egy ut-
tal azt is tudatom, hogy „A Szilágyi és Hunyadi-csa-
ládok ősi fészkei” című történeti tanulmányom, rö-
vid időn megfog jelenni, mint a „Szabad Egyház”
melléklete, s a kik meg akarják szerezni, 20 fillér
áron bérmentes küldéssel megkapják. Ez értekezés
kideríti Hunyadi törvényes származását. Mátyás ki-
rály születése helyét s tiszta világitásba helyezi, hogy
Hunyadi János szereplése idejében 1438—1456. miért
volt többnyire Szeged az országgyűlések helye, a
keresztes had gyűlő és kiinduló pontja, ott kötött a
törökkel a béke 10. évre 1444-ben, s ugyanott bonta-
tott is fel, ott volt az országgyűlés 1448-ban Szilágyi
Mihály és Hunyadi Jánosné Szegeden léptek egyes-
ségre Gara László nádorral s nejevel 1458. jan. 12.
Miért ment V. László Temesvára? s ott esküdött
meg 1456. nov. 23-án hogy Cillei haláláért bosszút
nem áll. E becses Lap tisztelt olvasóinak nagyra-
becsült figyelmébe ajánlva szerény munkáimat s ke-
gyes pártolást kérve vagyok tisztelettel Szapáryfal-
ván Jul. 30. 1904. *Rácz Károly* ev. ref. lelképásztor.

— **Egyházkerületünk új középiskolai vallás-
tani tankönyvei** most kerültek ki a sajtó alól és
augusztus hó 20-ika után általában kaphatók lesz-
nek. E tankönyvek készítését egyházkerületünk —
tudvalevőleg — az új konventi tanterv alapján ren-
delte el, melynek értelmében immár a VII. és VIII.
osztályt kivéve az összes gymnasiumi osztályok
számára vannak megfelelő vallástani kézikönyvek.
E tekintetben egyházkerületünk jár legelől. A jövő
1904/5-ik iskolai évben használatba jön a *Farkas
Kálmán* pályanyertes tankönyve (ó- és ujszövetségi
kijelentés története) a gymn. I. osztályában. A II-ik

osztályban megmarad még folytatólag a *Bányai Sándor* eddig használt tankönyve. A III-ik osztályban használatba vétetik a *Kovács Gergely Keresztjén hit-tana Barla Jenő* új átdolgozásában. A IV-ik osztályban folytatólag megint megmarad még a *Kovács Gergely* eddig használt *Keresztjén erkölestana*, illetőleg *Keresztjén vallástana*. E tankönyvnek az új konventi tanterv értelmében *S. Szabó Józseftől* átdolgozott új kiadása is megjelent már és kapható esetleg oly helyeken, ahol a régi nincs elegendő számban. Az V. osztályban már tavaly bevetetett *S. Szabó József Keresztjén egyháztörténetének* I. része, ezt követi most a VI. osztályban ugyanazon szerző ugyanazon művének II. része, mely készen áll a megrendelők számára. A jövő iskolai évre jelen meg *dr. Erdős József Keresztjén hit és erkölestana* a VII. osztály számára és *Balogh Ferenc Magyar prot. egyháztörténete* a VIII. o. számára. Ezekkel teljes lesz egyházkerületünk gymn. tankönyveinek új sorozata. A VII. osztályban még a jövő 1904-5. tanévben a *Gergely Károly összehasonlító vallástana* használandó. — Még egy tankönyvet adott most ki kerületünk, t. i. a *Kovács Gergely*-féle rövid *Keresztjén egyháztörténetet*, melyet *S. Szabó József* dolgozott át s bővített ki némileg a tanító és tanítónőképzők, valamint a gymn. összevont vallásitanítás számára. Ez a tankönyv is már kapható.

Szerkesztői üzenet.

V. I. Püspökladány. A közvetítést elég szerencsésen választotta meg a L. bácsi, mert az ilyen kéztől érkező parancsnak még a vén ember előtt is súlya van, ha annak háta megett nem olyan nagy auktoritás állana is, mint a rejtőzködő L. bácsikája. De van egy nagy baj: a beszéd erős politikai színezete a reám hárított szerkesztői felelősség tollát meg fogná perzselni, ilyen nagy szárazság idején pedig veszedelmes dolog a tüzzel játszani. Könnyű annak, a ki a fiskus argus-szeme elől a püspökladányi szőlőskert árnyas bokrai közé rejtőzhetik. — **E y F. Kopócsapáthi.** Mi igaz a dologból: nem tudunk utánna járni, de hát Amerikában semmi sem lehetetlen. A hol a fizetőpincér miliomos háziurrá s az Európából oda menekült nagyságos ur bér-szolgávé vedlik: mért ne lehetne ott pappá a volt jegyző? Egyébként a személyazonosság is kérdéses. Sok más okokon kívül már csak az illyesmiért is rendezkednie kell az amerikai ref. magyar egyházaknak s c atlakozniok . . . valahova . . . — **N. L. Felsőbánya.** Eppen jókor jött. Mielőbb sorát kerítjük. — **S. J. Milota.** Elég fontos, sőt fogós is a kérdés. A rendes szerkesztő távollétében az érdemleges válasz késni fog, de anélkül is világos, hogy a hazai házassági törvények mellőztével más világré-szen kopulált házassági viszony idehaza nem lehet érvényes. Az a bizonyos kura pastorális itt nem segít. Egyébként az anyakönyvvezető feladata a döntés. Megbiztatni a kedvező kilátással a fél barmelyikét: nem lenne tanácsos. Hát hadd intezze el az anyakönyvvezető, különben is sejteni lehet, hogy az atyafi azért vár lelkészi tanácsot, mert kedve szerinti választ remél . . .

T a r t a l o m - j e g y z é k : A törvénytervezet. Dr. Baltazár Dezső. — Egyházunk és az állami iskolák. — Nagy István. — Az egységes liturgiáról. Csernák Béla. — Külföld. A pittsburghi új magyar ref. templom felavatása. Nánássy Lajos. — Különfélék.

Felelős szerkesztő: **ERŐSS LAJOS.**

Pályázat,

helyettes tanárságra.

A debreceni ev. ref. kollegium tanítóképző-intézetében üresedésben levő földrajz-természetrajzi rendes tanszékre, a melyhez szaktárgyain

kivül ez idő szerint még a számtan van csatolva, helyettes tanár kerestetik.

Javadalma 1600 k. a főiskola pénztárából évnegyedenként előre fizetve. Teendője a jelzett tárgyaknak a képző intézet I. II. osztályában tanítása, heti 20 órán.

Pályázni kívánók (tanár vagy lelkész jelöltek) kérvényüket s okmányaikat f. hó 25. napjáig a képzőintézet igazgatóságához nyujtsák be.

Debrecen, 1904. aug. 10.

Oross István
igazgató.

Pályásati hirdetés,

a beregi ev. ref. egyházmegyében a halabori rendes lelkészi állomásra.

Javadalmazás lakáson és belsőség használatán kívül: termények és szolgálmányok értéke a hivektől 633 korona 13 fillér, állami kiegészítés 1600 koronáig 966 korona 87 fillér.

Az egyház IV-ik osztályu.

A lelkészi állomás, a választás megerősítése után azonnal elfoglalandó.

A kellőleg felszerelt pályásati kérvények, folyó 1904. év szeptember hó 11. (tizenegy) napjáig, Sütő Kálmán beregi ev. ref. espereshez — munkácsra — Bereg megye, postahely küldendők.

Kiss Áron
püspök.

Pályázat,

a kopócsapáthi-i (Szabolcs m. u. p. Gyüre) kántor-tanítóságra Javadalma: 1. lakás, két szoba, konyha, kamara, istálló. 2. 10 kat. hold szántóföld haszonélvezete, fele adóját az egyház fizeti. 3. Államsegély 606 korona és törvényes korpótlék. 4. Tandij átlag 20 tankötelestől pénz termény és szolgálmányokban 74 korona. Politikai községtől ismétlősökért 30 korona 5. Kántori díj pénz és terményekben mintegy 25 korona. 6. Stóla az egyházkerületi szabályzat szerint. Csakis okleveles tanítók esetleg tanítónők pályázhatnak, ez utóbbiak az 5—6. pont alatti fizetést nem huzzák, Pályázat augusztus 20-ig alulirothoz küldendő. Megválasztott egy évi sikeres próbaidő után fog állandósíttatni.

Ethey Ferencs
ev. ref. lelkész, iskolaszéki
elnök

Pályásat.

A füzesgyarmati (Békés m.) egyház pályázatot hirdet segédlelkészi állásra. Fizetése : 1000 korona készpénz havi előleges részletekben. Egy szobából álló bútorozott lakás. Az állás azonnal elfoglalható !

Füzesgyarmat, 1904. aug. 3.

Kovács Károly
ref. lelkész.

Pályásat.

A biharudvarii ev. reform. egyház segédtanítói állásra pályázatot hirdet.

Javadalom : 800 korona s egy szobából álló lakás az iskola épületében.

Kötelesség : II. s III. fosztály vezetése az egyházkerületi tanterv szerint.

Kellően felszerelt kérvények — esperesileg megerősített szolgálati bizonyítvány nélkül a kérvény figyelembe nem vételik — folyó évi augusztus hó 21-ig alólirotthoz küldendők.

Biharudvari, 1904. aug. 3.

Szabó Imre
ev. ref. lelkész.

Pályásat tanári állásra.

A máramarosszigeti ev. ref. jogakadémián a Máramaros vármegye közönsége által alapított és fentartott „ezredévi“ jogi tanszék betöltésére pályázat hirdettetik.

A megválasztandó tanár köteles lesz a magyar közigazgatási jogot és magyar közjogot, valamint az államtudományok köréből vett, s a jogakadémia igazgatótanácsa által részére kiosztott más rokon tárgyakat legalább heti 10—12 órán át tanítani, s tárgyaiból megfelelő számú special collegiumot, esetleg seminariumot tartani.

A tanszék javadalmazása évi 4000 korona törzsfizetés és 800 k. lakpénz. Korpótlek, valamint vizsga és tandíjrészesedés ez idő szerint nincs.

A tanszék elnyeréséért pályázhatnak olyan feddhetlen előéletű magyar állampolgárok, kik az előadandó tárgyak valamelyikéből egyetemi magántanári képesítéssel, vagy jogtudori és ügyvédi oklevéllel bírnak, s ez utóbbi esetben valamely nyilvános hazai jogtanintézetben legalább 5 éven át mint rendes tanárok működtek. A mennyiben alkalmas pályázó nem lenne, jog vagy államtudományi doktori oklevéllel bíró egyén is alkalmazható, azonban csak rendkívüli tanári minőségben évi 3000 k. és 600 k. lakpénzzel, oly feltétellel, hogy a jogakadémia igazgató tanácsa által meghatározandó határidőn belől a kívánt egyetemi magántanári képesítést megsze-

rezni köteles leend. A tanszék betöltésének joga Máramaros vármegye törvényhatósági bizottságát illeti, mely azt egy saját kebeléből választott tanárválasztó bizottság útján végérvényesen gyakorolja.

A pályázati kérvények születési anyakönyvi kivonattal, a pályázó egészségét bizonyító orvosi bizonylattal, a képesítést igazoló okmányokkal és életrajzi adatokkal (curriculum vitae) melyben a pályázó eddigi irodalmi működése is tüzetesen feltüntetendő, felszerelve, f. é. aug. 31-ig az igazgató-tanács alólirt elnökéhez Máramarosszigetre küldendők.

A megválasztandó tanár szolgálati és fegyelmi tekintetben teljesen a jogakadémia felettes egyházi és iskolai hatóságainak lesz alárendelve, s jogositott és kötelezett tagja lesz az orsz. tan. nyugdíjintézetnek.

Máramarosszigeten, 1904. aug. 7-én.

Szikssay Zoltán,
esperes, az igazgatótanács
h. elnöke.

Pályásat.

A berettyóujfalui egyház pályázatot hirdet kápláni állásra. Fizetése 1000 korona, egy szobás lakás (butorozva) Bővebb felvilágosítást ad alólirott lelkész. Az állás mielőbb elfoglalandó.

Berettyóujfalu, 1904. aug.

Zih Sándor
ev. ref. lelkész.

Pályásat.

A *kisujszállási* ev. reform. egyház két elemi leányiskolai tanítónői állásra pályázatot hirdet a következő feltételek mellett:

1. Évi fizetés : Egy-egy szobából álló lakás a tanítói lakon s 1000—1000 korona törzsfizetés évnegyedenként előre fizetve.

2. Megválasztott tanítónők kötelessége a fentartótestület által időről-időre kijelölt iskolánál egyelőre az u. n. nyugti iskolánál az I—II. illetőleg III—IV. oszt tanítása.

Pályázhatnak ev. ref. vallásu, férjtelen, okleveles tanítónők s állandósítás az első sikeres próba-év leteltével történik . . .

A kellően, keresztlevéllel, orvosi bizonyítvánnyal és az esetleges szolgálatot igazoló bizonyítványokkal fölszerelt folyamodványok folyó év augusztus hó 25-ig alulirtt iskolaszéki elnökhöz betérjesztendők. Az állomások 1904. év szeptember első napján elfoglalandók.

Kisujszállás, 1904. augusztus 8.

Török Imre
ev. ref. lelkész, iskolaszéki
elnök.

Éppen most jelent meg

SZOLNOKY GERZSON

Vasárnapi, ünnepi és alkalmi
imádságok.

Ára füzve 4 korona, vászonkötésben 6 korona.

Tartalmaz :

114 vasárnapi, 48 ünnepi, 32 évszaki,
14 rendkívüli, 4 bűnbánati, 4 Urva-
csora, 6 betegségben mondandó
összesen kétszáznál több imádságot.

Megrendelhető :

László Albert és Társa

(HEGEDÜS S. és SÁNDOR I.)

könyvkereskedésében

DEBRECENBEN.

Hydraulikus sajtók

Arany érem
Szeged 1899.
Arany érem
Budapest 1899.
Arany érem
Pozsony 1902.

szőlő és gyümölcs-
must sajtolásra
a nagy üzem számára,
2 kitolható kosárral
vagy 1 kosárral.

hydrau-
likus
sajtóért.

Bor-, gyümölcsbor- és gyümölcsnedv-sajtókat
kézihajtásra Herculesnyomóerő szerkezettel, fa- vagy
vastányérral.

Gyümölcs és szőlő-örlöket,
bogyozógépeket,

Gyümölcs-aszaló-készülékeket

gyártanak és szállítanak jótállás mellett mint különlegességet
a legújabb szerkezetben

MAYFARTH PH. és TA. BÉCS, II/1.
különlegességi gyár gyümölcserőteljesítési gépekben.

Képes árjegyzék ingyen és bérmentve.
Megrendelések idejekorán kéretnek.

A „Neumann M.” cég debreceni áruházáról.

A tiszántúli ref. egyházkerület lelkész
és tanító urai előtt nem ismeretlen a

„NEUMANN M.”

cs. és kir. udvari szállító cég.

Hiszen évek hosszú sora óta, a mióta
ez a cég a közönség osztatlan bizalmát bírja,
nincs eset rá, hogy e nagy egyházkerület
lelkészei, tanítói Debrecenben járva, ne te-
kintsék meg azt a kitűnő hírnévnek örvendő
nagy áruházat.

A kitűnő minőségű férfi-, fiu- és gyer-
mek-ruhákkal felszerelt áruház kielégíti a
legkényesebb igényeket is. Ezt bizonyítják
az összes vásárlók, de különösen azok a
szülők, kik gyermekeik ruhaszükségletét itt
szerzik be.

A nagytiszteletű lelkész és tanító urak
Debrecenbe jöve ne mulasztják el ezt a
látványosság számba menő hatalmas áruház-

zat megtekinteni. Igaz élvezettel fogja látni
mindenki ezt a nagy üzletet, mely a szolid-
ságnak, olcsóságnak mintaképe.

Nincs itt holt saison soha. Élénk az
üzlet az év minden szakában, mert a vevők
óriási tömege helyből úgy mint vidékről a
Neumann M. céget keresi föl.

A cég főtörekvése az üzlet jó hírnevét
minden időben és körülmények között fen-
tartani, de arra nem is volt eset, hogy
Neumann M. áruháza ellen panasz emel-
tetett volna.

Olcsóság, tartósság és csinoság te-
kintetében a Neumann cég áruai versenyen
felül állanak.

A tiszántúli egyházkerület lelkész és
tanító urai pedig különösen bizalommal for-
dulhatnak az üzlet vezetőjéhez, mert hiszen
mint törzs vevőközönség különös figyelem-
ben részesülnek minden alkalommal.

Ezután is figyelmükbe ajánljuk ezt a
régóta kitűnő hírnevű előkelő céget.

NEUMANN M. cs. és kir. udv. szállító Debrecen, főtér, a postával szemben.

Mérték szerint külön osztály.

ALAPÍTÁTOTT : 1845-BEN.